

Limitele traducerii sînt date de esența procesului, determinat de caracteristicile și acțiunea factorilor implicați: limba sursă, limba țintă, traducătorul și receptorul, precum și de cerințele și caracteristicile fundamentale ale procesului interacțional. Toate aceste elemente prezintă curențe, au anumite posibilități și certe nevoi.

Limba sursă prezintă caracteristici formale proprii (de natură morfologică, dar mai cu seamă sintactică și lexicală) care, la trecerea într-o altă limbă, numai aproximativ pot fi convertite în unități și relații corespondente și echivalente. În destul de multe cazuri, în urma traducerii, apar fie elemente și relații impregnate cu caracteristicile limbii sursă, fie elemente și relații care încearcă să se centreze pe conținutul de redat, abătîndu-se, însă, sever de la ceea ce apare în limba sursă. Sub aspectul conținutului, limba sursă prezintă modalități proprii de conceptualizare a conținuturilor realității redade prin text, dar și a relațiilor gramaticale. În felul acesta, nu numai formele pot avea de suferit la nivel de echivalare, dar și conținuturile pot prezenta diferențe.

La rîndul ei, limba țintă, oricît de capabilă sau de incapabilă ar fi în sine în a urma procedurile, aspectul și complexul de forme și conținuturi din limba sursă, impune constrîngeri formale și de conținut, date de propriile caracteristici și uzuri. Datorită acestui complex de cauze, foarte sumar schițat, actul de traducere prezintă două mari posibilități: traducerea orientată către limba sursă sau traducerea orientată către limba țintă. Întrucît, în vederea studierii și a extragerii de concluzii valide, este profitabil să trecem peste combinațiile date de orientarea preponderentă și în diferite grade spre fiecare din aceste două extreme (deși, în realitate, este dificil de găsit o centrare exclusivă pe una dintre extreme), vom proceda în consecință, înțelegînd că de aici decurg unele caracteristici de bază ale actului de traducere.

În general, o centrare către limba sursă atrage după sine apariția, în textul tradus, a unor elemente formale caracteristice limbii sursă, dar străine limbii țintă pînă într-atît încît, la nivel de sens, se pot produce neînțelegere și confuzii. Chiar în cazul în care, între limbile intrate astfel în contact, există decalaje în favoarea limbii sursă, cîștigul pe care limba țintă îl poate obține în acest fel nu este realmente profitabil decît pe termen foarte scurt sau în etapele superioare din evoluția limbii țintă. Dimpotrivă, centrarea pe limba țintă conduce la trecerea în plan secund a caracteristicilor formale pe care limba sursă tinde să și le impună, dar cu urmărirea atentă a conținuturilor de redat, deziderat îndeplinit cu mijloacele pe care limba sursă le are în uz. Cîștigul care derivă de aici ar putea fi real dacă limba țintă ar avea realmente mijloace formale optime de redare a respectivelor conținuturi. Deși, în epocile avansate ale evoluției limbilor, acestea dețin astfel de mijloace, tentația îmbogățirii limbii țintă cu elemente formale, ispititoare prin structura și conținutul lor lingvistic, este secundată de pericolul interpretării textului, ceea ce duce la mari rețineri față de această cale de traducere. În cele din urmă, jocul dintre corectitudine și inteligibilitate, pe de o parte, și fidelitate formală, de cealaltă parte, ține de esența relației dintre limbă și gîndire. Replierea pe o poziție intermediară semnifică, în fapt, că traducerea a atins echilibrul optim între redarea conținuturilor, fără o trădare a formelor aducătoare de conținuturi și care procură limbii țintă mijloace noi și superioare de exprimare, toate acestea fără a leza spiritul limbii țintă. În același timp, cantonarea în oricare dintre extreme decurge din temeri acute. Sacrificarea formei pentru conținut, sau invers, semnifică o neputință în procesul de căutare a conținutului. După cum structurarea într-un ansamblu a elementelor unui sistem generează, pe lîngă aparența respectivului ansamblu, o entitate animată de un spirit propriu, în același chip, o dată generat astfel acel spirit, el nu poate fi transferat, fără pierderi și independent de elementele materiale care-l constituie, într-o altă structură care doar să-i servească drept mediu de existență¹.

Celălalt cuplu, constituit din traducător/revizor și receptor (lector sau auditoriu), cunoaște propriile constrîngeri, unele derivînd din cele precedente. Traducătorul și revizorul sînt indivizi aparținători de o anumită epocă, în care există o concepție, mai mult sau mai puțin structurată, asupra felului în care, în general, trebuie tradus și revizuit un text, unul sacru, în special. În plus, referindu-ne la perioada care interesează prezenta cercetare, căutările traducătorului și revizorului erau limitate de posibilitățile și nevoile sistemului limbii române, precum și de configurația aspectului literar la a cărui edificare contribuiau prin chiar actul pe care îl făceau. Nu de puține ori, elemente aparținînd limbii vii exercită reale presiuni, solicitînd selectarea lor în aspectul literar în constituire. La toate acestea, dar, în special, pe fondul unei înclinații reale spre traducerea orientată către limba sursă, se adaugă tentațiile de a transporta în limba română felurite structuri întîlnite în limba din care se traducea, structuri dotate cu capacitate ridicată de exprimare a conținuturilor și caracteristice unui aspect literar dezvoltat.

Traducătorul și revizorul constituie rezultanta limitelor proprii și exterioare, care se întîlnesc cu aspirația către o translare totală și, uneori, cu conștiința acută a feluritelor neputințe. Alături de limba și cultura

¹ Sub acest aspect, traducerea literală s-ar putea compara cu transliterația, iar traducerea literară cu transcrierea fonetică interpretativă.

română, beneficiarul și, într-o anumită măsură, pacientul cel mai viu este tot de natură umană. De multe ori pierdut din vedere, acesta își poate cu greu juca rolul de judecător al textului și al progreselor înregistrate astfel de către aspectul literar. După cum o arată textele, adeseori, receptorul este avut în vedere doar în situațiile în care procesul de traducere întâmpină mari dificultăți, uneori nici atunci, el fiind sacrificat împreună cu limba română. Și în aceste cazuri, însă, nu mereu se găsesc soluții care ridică cețurile de pe text. Uneori, nici chiar glosele care îi sînt destinate, unele dintre acestea strict persuasive, nu par a ține realmente seamă de nevoile sale. Cu totul pasivi și neimplicați în producerea textului, cititorul și ascultătorul rămîn să orienteze, însă următoarea traducere. În cadrul întregului proces, traducerea unui text fiind doar un scurt moment, cititorul este cel care, în cele din urmă, prin nevoile sale decide că este necesară o altă traducere, moment în care, pe un alt nivel de acumulare, procesul se reia îmbogățitor.

Pe de altă parte, există traduceri literale care prezintă importante preocupări în direcția lămuririi textului pentru cititor. Tendința de adecvare la limba țintă (prin alegerea dintr-o gamă de sinonime gramaticale și lexicale) poate fi urmată în vederea redării conținutului (prin sugestie, analogii etc.) fără trădarea formei. De altfel, ar fi eronat să se considere că traducerea literală era o cale de a duce la capăt o corvoadă. Traducerea literală este rezultatul unei concepții prin care se încerca redarea fidelă a conținutului pe calea prezervării formei. Acest tip de acțiune mai are în vedere faptul că diferențele dintre aspectele formale ale limbilor nu sînt atît de consistente încît prin găsirea, în limba țintă, a echivalentelor termenilor utilizați în limba sursă să nu rezulte același conținut. Abia treptat apar semne care atestă că traducătorii și revizorii înțeleg pe deplin că nu este suficient să se producă echivalarea termenilor pentru a se găsi sau a ieși la iveală conceptele.

Cu toate acestea, nu se poate neglija faptul că textul este o formă a realității dotată cu forță activă. Aspectul formal este, într-adevăr, suport și vehicol material al conținutului. Acesta din urmă, însă, este, de obicei, structurat pe mai multe niveluri de profunzime și semnificație, începînd cu cel denotativ, literal, care este cel mai strîns legat de latura aparentă a formei, și încheind cu cel mistic și magic, cel care se leagă de dimensiunea profundă a formei. În acest fel, forma nu joacă doar rolul unui simplu purtător material al unor conținuturi, căci este o realitate care prin simpla existență poate interveni în ordinea universală.

Ca act de sincronizare și de transfer al spiritului uman, așa cum s-a dezvoltat el în și prin sînul și limba unei comunități, orice tip de traducere ridică dificultăți generate, în primul rînd, de aceea că, deși spiritul uman, ca realitate supramaterială abstractă, animă orice comunitate (așadar poate fi considerat ca prezent în orice comunitate și individ uman), judecat la unul dintre nivelele concrete ale existenței sale, în formele limbilor naturale, ale mentalităților comunităților, la nivelul indivizilor și comunităților prezintă elemente individualizante și ireductibile.

Problema aceasta s-a pus cu mare acuitate, forță și stringență pentru toate traduceri *Bibliei*, ca pentru multe alte scrieri fundamentale, precum operele lui Homer, spre exemplu². Privind la munca rabinilor, la aceea a celebrelor Școli din Alexandria și Antiohia și apoi la încercările traducătorilor moderni, se poate degaja un întreg proces de căutare a echilibrelor care să asigure reproducerea în condiții optime și superioare a textului sacru.

Însăși distincția în cele trei sensuri, literal, sau istoric, moral și cel mistic, spiritual sau tipic, văzute sub toate aspectele și subdiviziunile acestora (toate pot cunoaște ipostaza proprie și pe cea metaforică, apoi, sensul moral poate fi alegoric, tropologic sau anagogic) - subdiviziuni care pot apărea mai mult sau mai puțin stufoase, în funcție de diferitele Școli -, are scopul de a echilibra relația dintre textul de tradus și rezultatul traducerii, de a contracara propriile excese precum și pe ale precursorilor. Depășind etapa intuitivă și încercînd să găsească instrumente de rang științific, toți acești învățați caută căi de echilibrare și control a relației dintre limbă și gîndire, așa cum apare ea la nivelul textului și apoi la nivelul traducerii; rezultatul la care, cu toții, vor să ajungă capătă, însă, un nume pe cît de atrăgător pe atît de vag: „integritatea morală a textului sacru”.

² Vezi Felix Buffiere, *Miturile lui Homer și gîndirea greacă*, (trad. Gh. Ceaușescu), București, 1987.